

Мартин Боруля (скорочено)

Іван Карпенко-Карий

Мартин Боруля, багатий шляхтич, чиншовик (той, хто платить за оренду землі якомусь іншому власникові), просить повіреного Трандалєва прочитати документ, де вказано, що "Дворянское депутатское собрание" зачисляє його, Борулю, до дворянського роду і по дає на затвердження до Сенату. Тому треба ще раз подати в суд на Красовського, котрий його, "уродзогоного шляхтича", назвав бидлом, а сина — телям. Мартин говорить, що не пожаліє ніяких грошей, щоб посадити Красовського в острог.

Трандалєв радий, що знайшов собі таку безклопітну роботу, яка ще й прибуток гарний дає: він веде справу Борулі проти Красовського, а справу Красовського проти Борулі.

Мартин просить сина Степана, який служить у земському суді, щоб той привіз йому свого знайомого чиновника Націєвського як жениха для дочки Марисі. Від Марисі він вимагає, щоб називала батьків не "тато", "мама", а "папінька", "мамініька" чи "папаша", "мамаша" — по-дворянському, щоб не бралася до важкої роботи, а то руки зіпсує собі, поводитася, як панночка.

Марися й Микола, син іншого багатого шляхтича, Гєрвасія Гуляницького, кохаючи одне одного, вирішують сказати батькам про весілля. Степан розповідає Миколі, що він працює на службі, як вивчає напам'ять "бумаги", як потім із друзями розважається, п'ючи "трюхпробну" (горілку) й співаючи "крамбамбулі" (романси). Мартин, побачивши Миколу, говорить Степанові, що тепер, коли вони майже дворяни, простий хлопець йому не товариш, у нього інша дорога.

Боруля посилає зі Степаном Омелька, звелівши тому одягтися якнайкраще — в чоботи й добрий кобеняк, запрягти кращих коней, і замовляє привезти самовар, цукор, чаю, кави, щоб було, як у дворян.

До Борулі приходять сватати Марисю батько Миколи і його кум Матвій. Але Мартин відмовляє, говорячи, що його дочці, майже дворянці, простий мужик не пара. Ображені свати йдуть. Боруля посилає свою жінку Палажку до Сидоровички, щоб розпитала у тієї, як роблять "кофій" і коли подають: чи до борщу, чи на ніч. Повідомляє також, що скоро до них приїде чиновник — гідний для Марисі жених. Мати дивується й заперечує, адже дочка любить Миколу, але потім погоджується, думаючи, що Марися буде щаслива за паном.

Приходить Омелько з міста пішки — друзі Степана його напоїли, він заснув, і в нього вкрали чоботи, кобеняк та коней. Мартин гнівається, велить позичити тачанку в сусідів і поїхати за женихом, й домашні щоб готувалися до свята — заручин.

Марися зустрічається з Миколою, і той повідомляє, що її батько їм відмовив, бо не дворяни. Тепер Миколі кажуть, щоб сватав дочку Котовича. Марися в розпачі, але обіцяє любити хлопця і щось придумати для їхнього порятунку. Вона розмовляє з матір'ю і говорить, що не треба їй ніякого дворянства та ніяких інших женихів, окрім

Миколи, просить заступитися перед батьком. Але Палажка відмовок, що то марно, тільки посваряться.

Мартин забороняє дочці прати білизну, приносить від хрещеної матері кросна, щоб та вчилася вишивати, як благородна панночка.

Приїжджає Націєвський з гітарою. Марися гостро з ним розмовляє, говорить, що вона не панночка, що любить іншого. Націєвський говорить, що всі баришні від нього "тають", розтане і вона, як пізнає ближче, адже він так гарно співає. Тим більше, що вже домовилися і батьком про багатий посаг (придане).

На самоті Націєвський починає сумніватися, чи не підсовують йому нечесну наречену, яка чекає дитину від іншого. Підслуховує розмову Мартина з Палажкою, які сперечаються, кого візьмуть у куми, як народиться дитина, думає, що його здогади щодо нареченої підтвердилися, й крадькома тікає із заручин.

Розгніваний Боруля бере коня, наздоганяє чиновного жениха її відлупцює його за свій сором.

Приїжджає Степан з речами й говорить, що земський суд скасовано і їх усіх звільнено. Марися розповідає братові, що після того випадку з Націєвським й після того, як надійшов папір від Красовського, щоб вибиралися з його землі, батько зовсім занедужав. Вирішують покликати давнього товариша Гервасія, щоб поговорив із Мартином.

Боруля ледь виходить у світлицю. Всі його вмовляють покинути думки про дворянство. Тим більше, що із Сенату надійшла відмова, бо в одному з документів написано не "Боруля", а "Беруля".

Мартин просить принести папку з паперами і палить їх у печі, плачучи та приказуючи, що тисяча рублів згоріла, половина хазяйства пропала, а він усе-таки залишився бидлом.

Гервасій просить поблагословити дітей — Миколу й Марисю до шлюбу. Хай добре вчать своїх дітей, то й стануть ті дворянами.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Трагікомедія І. Карпенка-Карого "Мартин Боруля" уже більше ніж сто років не сходить зі сцени. Секрет її довголіття не лише в неперевершених комічних епізодах, а в тому, що драматург порушив одну з вічних людських проблем — підміну особистіших етичних цінностей (чесність, порядність, працьовитість, кохання) станомою приналежністю (повагою за чином). Від свого прагнення стати "за паперами" дворянином постраждав і сам Боруля, і його сім'я. Марисю ледь не від дали заміж за бідного гульвісу, але чиновника, дворянина Націєвського Степан займався чужою йому справою, їх мало не вигнали з орендованої землі. І сам малограмотний Мартин, і його рідні не розуміють суті вищого класу, і у своєму намаганні формально дорівнятися до них смішні. Кожен має займатися тою справою, до якої він має нахили та здібності.